

matrimonium eorum non erit sacramentum; tum ex parte intentionis, quia, licet unusquisque de sua intentione certus esse possit, non tamen unus de intentione alterius, cum tamen utraque sit ad sacramentum constitutum necessaria. Præterea in his omnibus invenitur incertitudo ex parte obicis suscipientis, nam dispositio per se requisita ad recipiendum effectum horum sacramentorum est esse in gratia; unde qui illa caret, per se ponit obicem effectui sacramenti; sed non potest homo esse certus quod sit in gratia; ergo nec certus quod non ponat obicem effectui sacramenti. Quod si ad tollendam hanc incertitudinem aliquis studeat contritus accedere, et bona fide accedit tantum attritus, tunc aliunde intervenit et incertitudo juris (ut sic dicam), id est, an talia sacramenta faciant de attrito contritum, etiamsi bona fide accedit; et incertitudo facti, quia etiam est incertum an illa, quæ putatur contritio, sit vera attritio, et *sicut oportet*. Jam vero augmentum gratiæ, quod fit per opera hominis justi, non minus incertum est. Primum, quia revera non est certitudo quod illa opera sint hominis justi. Deinde, quia de ipsis operibus non est satis certum an sint talia qualia ad augendam gratiam esse oportet, ut ex supra tractatis de augmento gratiæ per opera justorum manifestum est. Atque ita consequenter concluditur, nec per usum sacramentorum, nec per diuturnam operationem justitiae, ad certitudinem Theologicam de propria justitia perveniri posse.

15. *Ad argumentum, ex auctoritate negativa, in numero tertio.* — *Ad secundum ex positiva.* — Ad primum ergo argumentum, ex auctoritate negativa desumptum, respondetur imprimis debilem esse illationem, quia potuisse set Concilium loqui de certitudine fidei, et tacere de Theologica, non quia verum non sit hanc etiam haberi non posse, sed quia non est æque certum, et ad causam non ita referebat. Deinde falsum est quod assumitur, nam, licet Concilium expresse loquatur de certitudine fidei, aliqua tamen addidit per quæ certitudinem etiam Theologicam exclusit, ut declaravi. Ad secundum, ab auctoritate positiva Scripturæ, negamus tribui alii in Scriptura sacra talem certitudinem justis. Et ad verba I Joan. 3: *Nos scimus quoniam translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres*, respondeo verba illa explicanda esse per illa Christi (a quo Joannes sua desumpsit), Joan. 43: *In hoc est, testimonium conscientiae nostræ, adjungit:*

cognoscent omnes si discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem. Ubi Christus aperte loquitur de cognitione conjecturali ex quodam potissimum signo, ex quo non sumitur cognitio certa fidei vel Theologiæ, sed conjecturalis, quam potest non solum unusquisque de se habere, sed etiam unus de alio, immo et infidelis de fidelibus. De simili ergo cognitione loquitur Joannes, cum dixit: *Nos scimus, etc.*, morali scilicet modo loquendo, et conjectando, quia qui veram dilectionem charitatis proximi habet, sine dubio justus est, et qui diligit proximum, conjectare potest et confidere ex vera charitate illum diligere, et eodem modo scit se translatum esse de morte ad vitam. Adde verba illa et similia posse referri non ad singulas personas, sed ad Ecclesiam, in qua vera charitas proximorum viget, et ideo est certum, inter fideles, absolute loquendo, esse verum dilectionis divinæ vinculum, ita etiam inter illos esse multos justos; in particulari vero, de unoquoque, dilectio quidem erit signum justitiae, non tamen certius quam fuerit certum dilectionem illam esse sicut oportet, quod tamen conjectare possumus, non tamen certo scire, ut ostendimus.

16. *Ex loco D. Joannis potius confirmatur assertio.* — Posteriora autem verba Joannis hunc potius sensum confirmant; monet enim Joannes ut in conspectu Dei opera nostra et dilectionem nostram consideremus, ut inde corda nostra suadeamus, quia videlicet, cum non possimus esse omnino certi de nostra conscientiæ statu, saltem ex modo operandi et diligendi, aliquam conjecturam, quæ ad suadendam et pacificandam conscientiam sufficiat, accipiamus. Quæ est Augustini et Bedæ, aliorumque communior expositio. Eamdemque sententiam continent verba Pauli in illo argomento addita: *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiae nostræ*; non enim id dixit Paulus quia testimonium conscientiae omnem metum vel formidinem expellat, cum contrarium alio loco ipse docuerit, sed quia, quando cum sufficienti diligentia et humilitate concipitur, potest et pacem animi et spem gloriæ suo modo certam generare. Et praepue id dixit ut doceret nos de aliorum iudiciis non esse nimium sollicitos, sed testimonium nostræ conscientiæ præcipue consulamus, non ut regulam infallibilem, sed ut nobis præcipue certam, si diligenter procuretur. Et ideo cum dixisset: *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiae nostræ*, adjungit:

Quod in simplicitate cordis, et in sinceritate Dei, et non in sapientia carnali, sed in gratia Dei conversati sumus in hoc mundo. Ecce quibus indicieis utebatur ad formandam conscientiam, quam gloriam suam appellavit, quæ etiam Corinthiis nota erant, et per eamdem cognoscere poterant non vanam, sed veram fuisse illam gloriam Pauli, ut in sequentibus subjungit. Et ita exponuntur communiter illa verba, quæ late tractat Bernardus, in sermon. I de Annunciat., et dict. epistol. 24.

17. *Neque recte, neque ad expediendum argumentum Paulus a quibusdam exponitur.* — Cirea ultima verba Pauli: *Certus sum enim quia neque mors, neque vita poterunt nos separare a charitate Dei*, quidam respondent Paulum non loqui de charitate sua, vel nostra erga ipsum, sed de charitate Dei erga ipsum. Sed contraria expositio est communis, ut ibi ex Patribus refert Toletus, estque satis probabilis, et consentanea contextui. Sed quicquid de hoc sit, non expeditur illo modo difficultas, quia, si sit sermo de amore Dei quo prædestinatos dilexit, quomodo potuit Paulus dicere: *Certus sum*, etc. Si vero sit sermo de amore amicitiae Dei ad hominem, secundum præsentem justitiam, id est, quo Deus hominem actu justificat, et in justitia conservat, hic amor Dei ad nos est connexus cum amore nostri ad ipsum; nam, si justus deserat Deum, deseretur ab ipso; ergo, si Paulus dicere non potuit: *Certus sum enim quia nulla tentatio me separabit a charitate quam in Deum habeo*, nec potuit dicere: *Certus sum quia nihil me excludet a charitate qua Deus me amat*. Igitur difficultas eadem est, non tamen est propria quam nunc tractamus de certitudine gratiæ, quia potius est de certitudine prædestinationis, quia Paulus loquitur de perseverantia, quæ cum prædestinatione conjuncta est. Possunt ergo duplè exponi. Primo, si Paulus de se solo loquatur, et sic locutus est ex scientia specialis revelationis quam habuit, ut supra dixi. Secundo, accipi possunt illa verba generalius, ut ab aliis etiam justis interdum dici possunt, et sic non significant absolutam cognitionem et certitudinem futuri eventus, sed certitudinem confidentiæ. Unde Ambrosius ibi, et Hieronymus, epist. ad Algas., quæst. 9, juxta Græcum textum legunt: *Confido*, et sumitur clare ex Liberio Papa, epist. 2, circa finem. Et confirmari potest, quia simile verbum, *certus sum*, saepe apud eumdem Paulum solum significat vehementem conjecturam et fidu-

ciam, ut in eadem epist., cap. 15: *Certus sum, fratres mei, et ego ipse de vobis*; 2 Timot. 1: *Certus sum autem quod et in te*. Et similis modus loquendi vulgaris est. Aliter vero Augustinus, lib. de Corrept. et grat., cap. 7, verba illa ad omnes prædestinatos referit; sic autem dicendum est certitudinem illam intelligendam esse respectu prædestinorum formaliter, non materialiter, id est, certum fuisse Paulum, et nos etiam esse, prædestinatos non posse separari finaliter a charitate Dei, licet nemo certo sciat se esse ex illis, nisi de hoc speciale revelationem habeat, sine qua etiam nemo scit se perseveraturum esse in gratia. Aliter Bernardus, sermon. de duplice Baptismo, exponit de certitudine conditionata, seu ex parte charitatis, scilicet: *Certus sum quia nihil nos separabit, si nolimus, non enim separabimur coacti, nisi liberè consentiamus*. Et prius indicavit illam Cyprianus, epist. 8.

18. *Ad tertium ex Patribus.* — Ad tertium ex Patribus respondeo: Ambrosius in priori loco de morali certitudine loquitur, quam baptizatus habere potest de mundatione a peccatis per sacramentum, utitur autem Ambrosius verbo *videndi*, cum dicit se videre mundatum, tum propter certitudinem de efficacia sacramenti, et quia aliquo modo videt vel experitur dispositionem suam, tamen ex utroque simul solum resultat quædam magna conjectura, quæ verbo *videndi* solet communiter et moraliter explicari. Et eodem modo dicit in alio loco: *Certus sum*, etc.; cuius evidens argumentum est, quia non solum de se, sed etiam de aliis, et non solum de præsenti, sed etiam de futuro effectu dicit se esse certum; loquitur ergo de certitudine conjecturali, seu fiducia. Et de eadem certitudine loquitur Hieronymus, quia etiam loquitur de effectu futuro sine culpa faciendo, non de præsenti justitia, et vere dicit aliquem virum posse esse ita perfectum, ut certo confidat posse sine timore proprii lapsus aut culpe alium reprehendere. Augustini verba in lib. 8 de Trinit., cap. 8, facilia sunt, quia solum dicit eum qui diligit Deum aut proximum, evidenter nosse se diligere et amare ipsam dilectionem qua diligit; hoc tamen non satis est ut certo judicet se esse justum, quia non evidenter cognoscit qualis sit illa dilectionis, neque an sit sicut oportet, ut vel ad justitiam proxime disponat, vel ut sit proprius justitiae fructus; in alio vero testimonio non dicit posse justum, redeundo ad cor suum,

ibi intueri aut evidenter cognoscere charitatem, sed conditionaliter loquitur: *Si ibi charitatem invenerit, eo videlicet modo quo inveniri potest per testimonium conscientiae et probabilem conjecturam, et tunc etiam locum habet quod subdit, dicens: Si invenerit, securus sit, quia transit a morte ad vitam; securus utique securitate confidentiae, quæ ad pacem conscientiae sufficiat.*

49. *Ad ultimum ex ratione.* — Ad rationem illius sententiae jam responsum est negando minorem, nunquam enim aliud principium naturale, vel (ut ita dicam) experimentale, quod cum principio fidei conjungitur, ad demonstrandam propriam justitiam, est evidens aut satis certum, ut in discursu facto ostensum est, et in sequenti capite iterum dicetur.

CAPUT XI.

AN EX PERFECTIONE VITÆ AC OPERUM JUSTITIÆ POSSIT INTERDUM JUSTUS ESSE MORALITER CERTUS DE SUA GRATIA, ET IN QUO GRADU?

1. *Prima opinio.* — *Secunda.* — In hoc puncto varie loquuntur tam Scholastici quam moderni, qui contra hæreticos accuratius de certitudine gratiæ scripserunt. Nam aliqui nullam certitudinem esse admittendam opinantur, in quam sententiam allegantur antiqui Scholastici, quia solam conjecturalem cognitionem dicunt esse possibilem. Ita enim loquitur D. Thomas, dicto art. 5; Bonaventura, in 1, d. 17, art. unic., quæst. 3; Richardus, etiam quæst. 3, alias, art. 1, quæst. 5; Durandus, quæst. 4; Scotus, in 4, d. 9, quæst. unic.; Gabriel, in 2, d. 27, art. 5, dub. 5; Gersonius, 4 tract. de Signis et malis, litt. F; et multi moderni ita loquuntur, et specialiter Medina, dicto art. 5, negat moralē certitudinem. Fundamentum est, quia certitudo excludit dubium et formidinem; sed non potest quis ita cognoscere se esse in gratia, ut non formidet, ut in præcedenti capite ex Concilio Tridentino ostensum est; ergo non potest esse vera certitudo in tali cognitione. Alii vero auctores absolute affirmant posse in hac vita sanctum aliquem, ex effectibus et signis divinæ gratiæ, fieri simpliciter certum de sua gratia, ita ut nihil dubitet nec formidet. Solet haec sententia tribui Alens., 3 p., quæst. 61, memb. 7, art. 3, § 1 et 2. Sed ille lubrice loquitur et varie, nam. in § 1, licet referat ut probabilem opi-

nionem asserentem posse aliquem habere scientiam quod sit in gratia, per effectus certissimos, ut sunt frequens dilectio Dei tota conatu, odium peccati magna et longa experientia confirmatum, tanta pax animi ut vix motus somnis sentiat, contemplatio assidua cum magno spirituali gaudio, et alia quæ § 2 reducit ad illa tria, quæ David, Psalm. 4, attigit respondendo illi interrogationi: *Quis ostendit nobis bona? Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine, dedisti latitum in corde meo;* et infra: *In pace in idipsum dormiam et requiescam, nihilominus tandem in illo § 1 ait hæc omnia non sufficere ut gratiæ praesentia certitudinaliter sciatur; rursus vero in § 2 dieit, quando in anima sunt illa signa, vere certum experimentum esse quod anima habeat gratiam.* Postea vero ad ultimum, quatenus gratia includit acceptationem divinam, eatenus experimentum illud a certitudine deficere dicit. Unde Gabriel supra Alensem pro sua sententia allegat, ipse autem tandem dicit posse haberi *pene* certitudinem. Sine illo autem addito absolute illam admittit Carthus., in 4, d. 17, quæst. 5 et 10; Vega, lib. 9, cap. 46 et 47; Soto, lib. 3 de Natura et gratia, cap. 10, et in Apolog. contra Cather., cap. 2; et Valent., disput. 8, quæst. 5, punct. 4, in 2 tom. ; Ruardus, art. 9, § *Quamvis necessarium;* Bened. autem Pereir., ad Rom. 8, controversiam sub problemate relinquit.

2. *Modus certitudinis moralis varius complectens gradus.* — Fortasse contentio hæc magna ex parte in verborum usu vel acceptatione consistit, quamvis etiam orta videatur ex eo quod, admittendo aliquam certitudinem in hac cognitione, non appareat certa regula ad gradum illius explicandum vel assignandum, et ideo quidam excedunt, illum omnino negando, ut Medina, et alii nonnulli; alii vero excedunt in illo exaggerando, ut si quis alius. Ut ergo tollamus quæstionem de nomine, supponimus, infra duos gradus certitudinis quos jam exclusimus, posse dari aliquem gradum firmitatis in assensu intellectus, qui proprio et usitato modo loquendi certitudo vocetur, non solum quia excludit dubitationem negativam seu suspensivam assensus intellectus, hoc enim (ut supra dixi) non est certitudo, nam in quacunque humana fide et assensu opinativo inventur, sed quæ prudentem seu moralē suspicionem falsitatis excludat. In hoc vero certitudinis modo plures sunt gradus. Quidam et supremus esse videtur de his rebus quæ, constanti

assertione et testificatione gentium et popolorum, et rationum omnium, ut olim, et nunc etiam ab innumeris visa, et ab omnibus humana fide credita sunt, ut Romam esse, et similia. Alius gradus et infimus est, quod a multis vel a pluribus oculatis testibus fide dignis, et omni exceptione majoribus asseritur, maxime quando non occurrit probabilis ratio dubitandi aut suspicandi mendacium, vel quando ex qualitatibus personarum ratio credibilitatis crescit. Unde fit ut inter hos gradus possint esse plures gradus majoris vel minoris certitudinis, ut per se notum est. Duo ergo breviter explicanda sunt. Unum est, an cognitione propriæ gratiæ possit pervenire ad aliquem gradum certitudinis hujus tertii ordinis, qui non sit fidei divinæ, nec Theologicæ, seu evidentiæ mistæ cum fide, et, ut habeamus nomen quo breviter loquamur, certitudinem moralē illam appellabimus. Aliud est, si dari potest hæc certitudo, ad quem gradum in illo ordine ascendere possit?

3. *Assertio prima: Non repugnat justum habere moralē certitudinem de sua gratia.* — Dico ergo primo: non repugnat justum aliquem pervenire in hac vita ad habendam moralē certitudinem gratiæ sue. In hac assertione convenio cum auctoribus secundæ opinionis, inter quos Valentia optime illam prosequitur. Qui merito advertit D. Thomam vel antiquos Scholasticos ab illa non dissentire; cum enim solam conjecturalem cognitionem gratiæ admittunt, tantum intendunt duos gradus primos certitudinis excludere, non tamen negant in hoc tertio modo conjecturalis cognitionis posse esse gradus, et aliquem habere rationem aliquam certitudinis, neque illam negant in gratia posse reperiri. Imo, qui in particulari illam attingunt, non illam excludunt, ut Alensis, Gabriel et Carthus. Ut autem illam probemus, advertendum est in ea non esse sermonem de omnibus justis, sed de possibilitate in aliquibus sanctioribus perfectissime et perseveranter Deo servientibus, et familiariter cum Deo agentibus. Nam in genere loquendo de justis, sufficit probabilis conjectura et existimatio, qua absolute possint humano modo credere, et definite judicare se esse in statu gratiæ. Hæc enim omnibus possibilis est, si moralē diligentiam adhibeant ad consequendam veniam præteriorum peccatorum, et postea ad vitanda futura, ita ut, licet formident et timeant, nihilominus ex conjecturis probabilioribus bona fide et prudenter judicent se ita esse dispositos.

4. *Assertio probatur primo ex Scriptura.* — Sic ergo explicata assertio quoad possibilitatem et raritatem (ut sic dicam) hujus certitudinis, probatur primo, quia est consentanea aliquibus modis loquendi Scripturæ in præcedentibus capitulis allegatis, ut est illud 1 Joan. 3: *In hoc cognoscimus quoniam ex veritate sumus, et in conspectu ejus suadebimus corda nostra;* et illud 2 Corinth. 1: *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ;* et addit specialissima signa, *quod simplicitate cordis, et sinceritate Dei, et non in sapientia carnali, sed in gratia Dei conversati sumus;* et illud Isai. 32: *Erit opus justitiae pax, etc.;* et ad Galat. 5: *Fructus Spiritus est gaudium, pax, etc.;* et Apocal. 2: *Vincenti dabo manna absconditum, quod nemo scit nisi qui accipit,* quod D. Thomas allegat, alludens ad exceptionem Bernardi, in lib. de Convers.